

С. Є. Трегуб

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету

А. В. Неруш

старший викладач кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету

Т. В. Тітієвська

старший викладач кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЛІКАРЯ

Стаття присвячена з'ясуванню психолого-педагогічних принципів у процесі формування сучасного лікаря. Зазначено, що для успішного функціонування сучасного фахівця медицини необхідно володіти не лише теоретичними фаховими знаннями, тобто бути професіоналом, мати мотивацію до навчання, проявляти толерантність і критичне мислення під час вирішення складних ситуацій, а також стійкими практичними навичками ефективного спілкування, які є соціально значущими показниками рівня комунікативних знань, мовленнєвих здібностей, здатність та вміння здійснювати професійний діалог, сприймати, розуміти, засвоювати зміст інформації, встановлювати зворотний зв'язок зі співрозмовником, розв'язувати конкретні завдання у професійній медичній діяльності та застосовувати слово як знаряддя лікування. Проаналізовано сучасні концепції змісту психолого-педагогічних принципів підготовки майбутнього лікаря. Аналіз теоретичного стану проблеми показав, що підготовка майбутнього лікаря може бути здійснена лише за умови гуманізації медичної освіти. Визначено, що формування професійної культури спілкування є невід'ємною частиною професійного становлення студентів-медиків і одним з аспектів їх розвитку, що сприятиме вирішенню всіх завдань, поставлених перед вищою медичною школою. Доведено, що професійна культура спілкування майбутнього лікаря є органічним складником і одночасно показником фахової та загальної культури, важливим чинником її мотивації, що виражає й детермінує спосіб, у який майбутній лікар виконує свої професійні завдання, характеризує соціальну спрямованість і життєву позицію людини з фахових питань. Виявлено, що професійна культура майбутнього лікаря включає в себе систему цінностей, професійні знання й навички, комунікабельність, а також здатність до критичного мислення й постійного самовдосконалення та самоосвіти. Від професійної культури спілкування майбутніх лікарів залежить не лише рівень їх професіоналізму, а й якість виконання ними професійних функцій та соціальних ролей. Визначено, що професія лікаря передбачає постійне самовиховання, самоосвіту та самоорганізацію. Одним з аспектів покращення фахової підготовки майбутнього лікаря ми вважаємо самоосвіту та самовдосконалення. На нашу думку, завдяки самоосвіті студенти медичних факультетів здатні переорієнтуватися на нові наукові погляди, сформуванню нового світогляду, змінювати життєві переконання, які не відповідають вимогам часу.

Ключові слова: психолого-педагогічні принципи, професіоналізм, мотивація, професійна культура спілкування.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої медичної освіти спрямована на підвищення якості та конкурентоспроможності майбутнього лікаря. Щоб українська медична освіта справді ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій. Широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій вимагає від сучасного лікаря самовдосконалення та самоосвіти, тому створення умов, які б дозволяли йому адаптуватися до складнощів сучасного життя, забезпечували б свободу інтелектуального, про-

фесійного та соціального вибору, робили здатним швидко освоювати нові технології, стає, на наш погляд, однією з головних цілей сучасної медичної освіти. Нині українське суспільство насамперед потребує вмотивованих лікарів-професіоналів, які здатні надати кваліфіковану допомогу в будь-якій ситуації.

З огляду на суспільні потреби у висококваліфікованих, інтелектуально розвинених, толерантних лікарях, перед вищими медичними закладами, крім професійно спрямованих освітніх функцій, постає завдання формування професійної культури

спілкування сучасного лікаря. Посилення інтересу майбутніх лікарів до процесу оволодіння професійною культурою спілкування в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів зумовлене низкою причин. Одна з них полягає в тому, що фундаментальна підготовка майбутнього лікаря може бути здійснена лише за умови гуманізації медичної освіти. Крім того, чим вищий рівень професійної культури спілкування майбутніх лікарів, тим ефективніше і швидше вони можуть вирішувати повсякденні робочі завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Праця сучасного лікаря, на наш погляд, дуже складна й напружена. Вона включає безліч компонентів, які базуються безпосередньо на знаннях із фахових дисциплін, мотивації до навчання, толерантності, почутті обов'язку, критичному мисленні, професійній культурі спілкування, тобто вмінні здійснювати ділову професійну комунікацію, професіоналізмі, самоосвіті та самовдосконаленні.

Нині проблемі формування особистості студента з вищою освітою присвячено багато праць. Цю проблему розглядали такі психологи, як Б. Ананьєв, С. Смирнов і Н. Пейсахов [1, с. 233–234; 8, с. 39–50].

Визначенню психолого-педагогічних принципів у формуванні майбутнього фахівця з вищою освітою присвятили свої дослідження О. Мороз, О. Падалко, В. Юрченко [5, с. 247].

Психолог А. Леонтьєв стверджував, що без позитивної мотивації неможливо досягти результатів у розвитку становлення фахівця та сформулювати психолого-педагогічні засади [4, с. 230–239].

Психологічну та педагогічну підготовку майбутнього лікаря досліджували такі українські вчені, як С. Максименко, І. Вітенко, В. Аверін, О. Уваркіна, Б. Ясько та ін.

Багато робіт присвячено проблемі професійної культури, зокрема, дослідниця К. Трофімук наголошує, що професійна культура становить цілісну систему знань, умінь і навичок, які необхідні для успішної професійної діяльності та соціально-моральних цінностей і моделей поведінки, що функціонують у разі дотримання загального та службового етикету, норм та правил мовно-культурного спілкування. Професійна культура завжди вирізняється спрямованістю на кінцевий результат – на самовдосконалення особистості [9, с. 30].

Професійна культура характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками конкретної професії та їх практичному використанні [3, с. 173].

Професійна культура охоплює галузь трудової діяльності людини, особливо якість цієї діяльності. Як стверджує О. Аніщенко, основу професійної культури становлять знання та цінності, вироблені конкретно соціально-професійною

групою і закріплені в традиціях її життєдіяльності [2, с. 724].

Професійна культура – це міра, якість діяльності людини в певній, суворо обмеженій галузі її професії, в тому виді діяльності, де вона почувається досить комфортно, впевнено, вільно й розкуто [6, с. 26].

Дуже важливо сформулювати майбутнього фахівця медицини, який буде відповідати вимогам і потребам XXI століття. Це насамперед значить оволодіти відповідними фаховими знаннями, мати мотивацію до навчання. У студента-медика необхідно сформулювати такі психолого-педагогічні принципи, як толерантність, критичне мислення, професійну культуру спілкування, здатність до самоосвіти та самовдосконалення. Студента-медика необхідно навчити вчитися, працювати з інформацією, приділяти увагу розвитку його критичного мислення, діалоговим формам спілкування, самостійності в навчанні.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення психолого-педагогічних принципів формування майбутнього лікаря.

Виклад основного матеріалу. Майбутні лікарі мають залучатись до активної пізнавальної діяльності з виконання спеціальних завдань і вправ різного рівня складності через різні способи, що забезпечують послідовне та систематичне формування професіоналізму. Їхню діяльність необхідно спрямовувати на формування позитивних мотивів, що стимулюють їх до активної пізнавальної праці за фахом. Мотиваційне наповнення навчального процесу забезпечує позитивну мотивацію до набуття фахових знань, умінь і навичок до виконання професійної діяльності.

Визначаючи цей компонент, потрібно враховувати залежність ефективності навчального процесу, а водночас і фахової підготовки, від впливу чотирьох різних груп мотивів:

1) мотиви, що пов'язані із цілями, загально-освітнім спрямуванням, змістом та результатами професійної діяльності фахівця з вищою медичною освітою. Цей тип мотивації спрямований на усвідомлення соціальної значущості професії, її об'єктивних цілей, змісту, основних умов, засобів, методів оцінювання й контролю за результатами фахової діяльності;

2) мотиви розвитку та самореалізації, що передбачають прагнення індивіда до творчої самореалізації у вибраній професійній діяльності. Цей тип сприяє творчому та гуманному підходу до виконання службових обов'язків, розширенню сфери фахової компетенції й самостійності майбутнього лікаря;

3) мотиви, що пов'язані з мовним етикетом, характеристиками й умовами діяльності. Такими зовнішніми умовами (факторами) є: престиж та краса професії; сприятливі умови праці (режим

роботи, наявність вільного часу, розташування та організація робочого місця); можливість спілкуватися з людьми; імідж професіонала як зрілого й цілеспрямованого; робоча дисципліна; наявність гарної форми;

4) мотиви, що спрямовані на стимулювання до спілкування та підвищення загальнокультурного рівня майбутнього лікаря.

Формуванню позитивної мотивації сприяє усвідомлення майбутніми лікарями тісного взаємозв'язку та взаємовпливу високого рівня розвиненості навичок спілкування й успішної діяльності в майбутній професії. Створення системи стійких позитивних мотивів сприяє кращому засвоєнню знань, умінь і навичок, важливих для майбутньої професійної діяльності, впливає на розвиток фахової діяльності студентів-медиків, слугує засобом застереження від професійної деформації.

Одним із найважливіших принципів підготовки майбутнього лікаря ми вважаємо формування професійної культури спілкування (далі – ПКС).

Таким чином, для забезпечення мотивації до формування ПКС необхідно наповнити сферу навчально-виховного процесу відповідною інформацією, способами навчальної діяльності, формами спілкування тощо, які б давали змогу формувати в студентів-медиків мотивацію до комунікативної професійної діяльності, інтерес до неї, позитивне особисте ставлення до фахової мовленнєвої діяльності та прагнення до накопичення відповідного мовленнєвого досвіду, тобто досягнути мети навчання, яка визначається завданнями, висунутими суспільством перед медичними вишами, і відображена в державних документах про освіту.

Щодо заохочення студентів-медиків до формування ПКС ми особливо виділяємо кейсовий метод навчання. Основна функція кейс-методу – навчити майбутніх лікарів вирішувати складні неструктуровані проблеми, які неможливо вирішити аналітичним засобом. Кейс-навчання активізує студентів, розвиває аналітичні та комунікативні здібності, формує критичне мислення.

Яким чином відбувається навчання? Розглянемо це положення на прикладі викладання такої фахової дисципліни, як «Пропедевтика внутрішніх хвороб». Викладачі відбирають кілька історій хвороб, до опрацювання яких залучають студентів-медиків. До кожної з них додають завдання. Історії хвороб градуюють за ступенем складності: від простої до більш складної. Приклад простої ситуації: оцініть на основі запропонованих даних стадію патогенезу пацієнта впродовж тижня перебування в стаціонарі.

Щодо самоосвіти та самовдосконалення ми наголошуємо, що успішна фахова діяльність лікаря не можлива без пізнавальної активності та самостійності. Пізнавальна самостійність завжди спрямована на засвоєння нових знань, перед-

бачає готовність студента-медика до пошукової роботи, а пізнавальна активність має місце і під час засвоєння знань, і під час їх відтворення та закріплення [7, с. 35].

Збільшення інформації в практичній діяльності майбутніх лікарів привело до того, що одержати знання з клінічних предметів можна лише за допомогою систематичного, цілеспрямованого, самостійного засвоєння знань, тобто самоосвіти та самовиховання.

Ми наголошуємо на тому, що самоосвіта є насамперед доповненням до форм загальної й професійної освіти студентів-медиків, навички якої формуються під впливом свідомого засвоєння загальноприйнятих прийомів і правил самоосвіти. Розвиток освіти та самоосвіти призводить до автономізації останньої як самостійного соціокультурного феномена, тому в умовах сучасності самоосвіта особистості студента-медика стала соціокультурною проблемою. Від її оптимального вирішення залежать соціальна мобільність і загальна культура студента-медика, перспективи розвитку суспільства та його соціальних інститутів. Ми дійшли висновку, що самоосвіта цінна не тільки як набір знань, а і як шлях до розвитку інтелекту й особистості загалом.

Висновки і пропозиції. Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що психолого-педагогічні принципи формування майбутнього лікаря полягають насамперед у професіоналізмі, критичному мисленні, самоосвіті та самовдосконаленні, а також мотивації до майбутньої фахової діяльності, яка є підґрунтям для успішного формування висококваліфікованого, спрямованого на постійне професійне зростання фахівця у сфері медицини, здатного до проведення якісного професійного діалогу.

Список використаної літератури:

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста. Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. Ленинград, 1974. С. 233–234.
2. Аніщенко О.В. Професія. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 742–743.
3. Корінний М.М. Короткий енциклопедичний словник з культури / М.М. Корінний, В.Ф. Шевченко. Київ : Україна, 2003. 384 с.
4. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы формирования личности студента. *Психология в вузе*. 2003. № 2. С. 232–241.
5. Мороз О.Г. Педагогіка і психологія вищої школи : навчальний посібник / О.Г. Мороз, О.С. Падалко, В.І. Юрченко. Київ : НПУ, 2003. 267 с.
6. Наливайко О.Б. Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі

- контекстної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Вінниця, 2016. 286 с.
7. Пуховська Л.П. Вивчення іноземних мов у контексті формування загальноєвропейського освітнього простору. *Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців* : збірник наукових статей. Київ : КІТЕП, 2000. С. 32–38.
 8. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования от деятельности к личности. Москва : Академия, 2001. 304 с.
 9. Трофімук К.В. Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців з готельно-ресторанної справи у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Запоріжжя, 2013. 418 с.

Tregub S., Nerush A., Titievskaya T. Psychological and pedagogical principles of the modern doctor's formation

The article is devoted to clarifying the psychological and pedagogical principles in the process of a modern doctor's forming. It is noted that for the successful functioning of a modern medical specialist, it is necessary to have not only theoretical professional knowledge, i.e. to be a professional, to be motivated to study, to show tolerance and critical thinking in solving difficult situations, as well as have strong practical skills of effective communication, which are socially significant indicators of the level of communicative knowledge, speech skills, ability to conduct professional dialogue, perceive, understand, assimilate information, establish feedback with the interlocutor, solve specific problems in professional medical activity and use the word as a tool of treatment. Modern concepts of the psychological and pedagogical principles' content of a future doctor's training are analyzed. Analysis of the theoretical state of the problem has showed that the future doctors' training can be carried out only if the medical education is humanized. It is determined that the formation of a professional culture of communication is an integral part of the professional development of medical students and one of the aspects of their development, which will help to solve all the tasks set before the higher medical school. It is proved, that the professional culture of communication of the future doctor is an organic component and at the same time an indicator of professional and general culture, an important factor in its motivation, which expresses and determines the way the future doctor performs his professional tasks, characterizes social orientation and life position. It was found that the professional culture of the future doctor includes: a system of values, professional knowledge and skills, sociability, as well as the ability to think critically and continuous self-improvement and self-education. Not only the level of their professionalism depends on the professional culture of future doctors' communication, but also the quality of their professional functions and social roles. It is determined that the medical profession involves constant self-education and self-organization. We consider self-education and self-improvement to be one of the aspects of improving the professional training of future doctors. In our opinion, thanks to self-education, medical students are able to refocus on new scientific views, form a new worldview, change life beliefs that do not correspond to the requirements of the time.

Key words: *psychological and pedagogical principles, professionalism, motivation, professional culture of communication.*